

Avrupa Birliği ve Engellilik

Avrupa Birliği son yirmi yıldır engelliliği farklı bir biçimde anlamlandırmaya başlamıştır. Bu yeni yaklaşımda engelliler pasif ve yardıma muhtaç bireyler olarak değil, toplumda diğer bireylerle eşit haklara sahip ve bu haklar doğrultusunda toplumla bütünleşmek için mücadele eden bir topluluk olarak görülmektedir. Bu yaklaşımın dayandığı en belirgin temel, insanlığa özgü farklılıklara verilebilecek en önemli değerin toplumsal ve ekonomik süreçlerin tüm insanları içine alacak şekilde yapılandırılması ile mümkün olacağı düşüncesidir. Avrupa Birliğinin engellilere yönelik yeni yaklaşımı fırsat eşitliği ilkesinden yola çıkan “haklar” temeline dayanmaktadır. Bu yaklaşım kendini engellilerin haklarını tanıma ve koruma biçiminde gerçekleştirmektedir. Engelliler için fırsat eşitliği kavramı son 25-30 yıldır uluslararası düzeyde Birleşmiş Milletler ve ona bağlı örgütlerin gündeminde yer almaktadır. 1975 yılında Birleşmiş Milletler Genel Kurulunun İnsan Hakları Evrensel Beyannamesine ek olarak yayımladığı “Engelli Hakları Bildirgesi”(Türkçe/[English](#)) ile engellilerin diğer insanlarla eşit hak ve sorumluluklara sahip oldukları vurgulanmıştır. 1981 yılının uluslararası engelliler yılı ilan edilmesinin ardından 1982 yılında “[Engelliler İçin Dünya Eylem Programı](#)” kabul edilmiştir. Dünya engelliler yılı ve ardından kabul edilen Dünya Engelliler Eylem Programı Avrupa Topluluğu’nu da harekete geçirmiş ve bu sürece katılımını teşvik etmiştir. Bu kapsamda Avrupa Konseyi tarafından 1980 ve 1990’larda çeşitli bildireler ve kararlar yayımlanmıştır. Bu çerçevede Avrupa Birliğine üye ülkelerin hükümet temsilcilerinden oluşan Konsey tarafından 21 Aralık 1981 tarihinde Avrupa Topluluğu düzeyinde engellilerin sosyal entegrasyonuna ilişkin bir karar alınmıştır. Bu kararın ardından 24 Temmuz 1986 tarihinde “[Avrupa Topluluğu Düzeyinde Engellilerin İstihdamına İlişkin Konsey Tavsiye Kararı](#)” alınmıştır. Bu tavsiye kararı, üye ülkelerin engellilere mesleki rehabilitasyon ve istihdam alanlarında fırsat eşitli sağlamak için gerekli tüm önlemleri almaları ve engelli çalışanların karşılaştıkları engellerin ortadan kaldırılmasına yönelik oluşturulan politikaları izlemeleri gerektiğini ortaya koymaktadır. Bu karar aynı zamanda bu alanda alınabilecek tedbirlere yönelik bir çerçeve kılavuzu da içermektedir. Diğer bir karar 31 Mayıs 1990 tarihinde Avrupa Konseyi ve Eğitim Bakanlarının aldıkları “engelli çocuk ve gençlerin genel öğretim sistemi içinde kaynaştırılmalarına yönelik karar”(Türkçe/[English](#))dır. HELIOS (1988-1992) ve HELIOS II (1993- 1996) programları üye ülkelerin ekonomik ve sosyal entegrasyon, fırsat eşitliği ve bağımsız yaşam konularında bilgi paylaşımında bulunmaları için bir platform oluşturmak amacıyla tasarlanmıştır.

20 Aralık 1996 tarihinde Konsey ve hükümet temsilcileri engelliler için fırsat eşitliği konusunda bir karar([Türkçe/English](#)) almıştır. Avrupa Komisyonu bu kapsamda aynı yıl “[Engelliler İçin Fırsat Eşitliği-Topluluğun Yeni Engellilik Stratejisi 1996](#)” başlıklı bir tebliğ yayımlamıştır. Bu tebliğ Birleşmiş Milletlerin “Engelliler için Standart Kurullarla ortaya koyduğu yaklaşımı yansıtmaktadır. Bu strateji, Engellilerin toplumsal yaşamın tüm alanlarında karşılaştıkları engellerin tanımlanması gerekliliğini ve engellilerin fırsat eşitliğinden yararlanması önündeki engellerin ortadan kaldırılmasını vurgulamaktadır. Avrupa Birliği’nin temel hedefi bütünleşmiş bir Avrupa toplumu yaratmaktır. Bu kapsamda ayrımcılıkla mücadele ve ekonomik ve sosyal yaşama engellilerin tam katılımı temel ilkedir. 1999 yılında imzalanan Avrupa Topluluğu Amsterdam Antlaşmasının ayrımcılıkla mücadele kapsamında olan 13. maddesinde: “Avrupa Konseyi, Komisyondan gelen öneriler doğrultusunda Avrupa Parlamentosunun görüşünü alarak cinsiyet, ırk ya da etnik köken, din ya da inanç, engellilik, yaş ya da cinsel tercihe dayalı olarak karşı karşıya kalınan ayrımcılıkla mücadele konusunda gerekli tedbirleri alır” hükmü yer almaktadır. Bu hüküm ile Avrupa Birliğinde engellilere ilişkin olarak gerçekleştirilecek faaliyetlerin dayanağı daha güçlü hale gelmiş ve engellilerin karşılaştıkları güçlükler görünürlük kazanmıştır. Amsterdam antlaşmasında istihdamla ilgili yeni bir başlık oluşturulmuştur. Bu başlık altında yeni

bir “[Avrupa İstihdam Stratejisi](#)” oluşturulması öngörülmüştür. Bu strateji istihdam edilebilirlik, girişimcilik, uyum, uyarılma ve fırsat eşitliği olmak üzere dört boyuttan oluşmaktadır. Bu stratejiye dayalı olarak Avrupa Çalışma ve Sosyal İşler Konseyi her yıl, üye ülkelerin yıllık ulusal eylem planları çerçevesinde uygulamakla yükümlü oldukları ve çeşitli ilkelere dönüşen bir [yönerge](#) hazırlamaktadır. Bu yönerge içerisinde engellilerin, etnik azınlıkların ve diğer dezavantajlı grupların durumlarına özel önem verilmektedir. Bununla, Engelliler işgücü piyasasına dahil olmaları yönünde gerekli teşvik edici tedbirlerin alınması gerektiği yer almaktadır.

Avrupa Topluluğu Amsterdam Antlaşmasının ayrımcılıkla mücadele kapsamında olan 13. maddesinde dayanarak Avrupa Komisyonu 25 Kasım 1999 tarihinde ayrımcılıkla mücadele konusunda öneri paketi hazırlamıştır. Bu öneri paketi içerisinde, 2001-2006 yılları arasında kapsayan ayrımcılıkla mücadele konusunda Topluluk Eylem Programı oluşturulması ve engellilerin istihdam edilme ve iş hayatında karşılaştıkları ayrımcılığa yönelik AB genelinde bir direktif yayımlanarak, önleyici tedbirler alınması yönünde eylem planı hazırlanması yer almaktadır. Avrupa Konseyi ayrımcılıkla mücadele konusunda 2001-2006 yıllarını kapsayan Topluluk eylem programı oluşturulması kararını ([Türkçe/English](#))27 Kasım 2000 tarihinde almıştır. Bu programın amaçları:

- Ayrımcılık olgusu hakkında bilgi verilmesi ve bu konudaki politikaların ve uygulamaların etkililiğinin değerlendirilmesi yoluyla ayrımcılık hakkındaki anlayışın geliştirilmesi;
- Ayrımcılığı önlemek ve ayrımcılığa etkin şekilde dikkat çekmek için değişik ayrımcılık türlerinin kendilerine özgü niteliklerinin gözönünde bulundurularak özellikle organizasyonların eylem araçlarının güçlendirilmesi ve bilgi alışverişinin ve iyi uygulamaların desteklenmesi ve Avrupa düzeyinde ağ kurulması;
- Farkındalık oluşturma kampanyalarını da içine alan ayrımcılıkla mücadele uygulamalarının yaygınlaştırılmasıdır.

Avrupa Komisyonu tarafından 27 Kasım 2000 tarih 2000/78/EC sayılı ile yayımlanan “İstihdamda ve İşte Eşit Muamele Direktifi” ([Türkçe/English](#))nin amacı eşit muamele ilkesinin üye ülkelerde uygulamaya konulacağı görüşüne bağlı olarak istihdam ve çalışma konularında din veya inanca, özgürlüğe, yaşa veya cinsel yönelime dayanan ayrımcılık ile mücadele için genel bir çerçeveyi ortaya koymaktır. Bu Direktifte 2003 yılı sonuna kadar Avrupa Birliği’ne üye ülkelerin bu direktifi ulusal yasalarına uyarlamaları öngörülmüştür. Avrupa Birliği’nin engellilik politikasına yeni bir boyut kazandıran bu direktif, engellilere yönelik özel düzenlemeler yapılması yerine engellilerin haklarını kullanırken karşı karşıya kaldıkları engellerin ortadan kaldırılmasını böylece engellilerin topluma tam katılımlarının sağlanmasını hedeflemektedir. Direktifin Avrupa Birliğine üye bazı ülkelerdeki varolan kuralları değiştirmesi özellikle de işverenleri (kamu ve özel sektör) ve işverenlerin engellilere yönelik uygulamalarını etkilemesi beklenmektedir. Bu direktif ile işverenlerin işyerlerinde engellilere uygun makul düzeyde düzenlemeler yapması gerektiği gündeme gelmiştir. Bu anlayışın dayanağı kişinin ancak uygun düzenlemeler yapıldığı takdirde iş için uygun aday olarak görülebileceğidir. Avrupa Komisyonu bu direktifle sağlanacak istihdam alanındaki yararları değerlendirdikten sonra diğer alanlara da özel olarak eğilmeyi planlamaktadır. Bu kapsamda Komisyon, 2004 baharında gelecekteki ayrımcılıkla mücadele stratejisine yönelik bir rapor (Green Paper) yayınlamayı planlamaktadır. 16 Haziran 2003 tarihinde Avrupa genelinde başlatılan ayrımcılıkla mücadele kampanyası ile, bu direktif doğrultusunda tüm aktörlerin, özellikle de işverenlerin ve çalışanların, hakları ve sorumlulukları konusunda bilgilendirilmesi amaçlanmaktadır.

Avrupa Komisyonu 12 Mayıs 2000 tarihinde “[Engelli Bireyler İçin Engelsiz bir Avrupa’ya Doğru](#)” başlıklı bir tebliğ yayımlamıştır. Bu tebliğde engelli kişilerin sosyal ve ekonomik olanaklara ulaşmalarını kısıtlayan sosyal, mimari ve tasarım engellerinin ortadan

kaldırılmasına yönelik kapsamlı ve bütüncül bir stratejiye vurgu yapılmaktadır. Bu tebliğ, engellilerle ilgili AB politikalarını gözden geçirerek engelli bireylerin ulaşılabilirliğini artırmaya yönelik olarak Avrupa genelinde çaba sarf edilmesini öngörmektedir. Engelli bireyler için engelsiz Avrupa yaratmaya odaklanmış olan bu tebliğ ile meslek edinme, eğitim, mesleki eğitim, ulaşım, iç piyasa, bilgi toplumu ve yeni teknolojilerle ilgili olarak Avrupa düzeyinde bir sinerji yaratılmaya çalışılmıştır.

7- 9 Aralık 2000 tarihleri arasında Nice’de toplanan Avrupa Konseyi, “Avrupa Birliği Temel Haklar Şartı”(Türkçe/English) nı kabul etmiştir. Bu belge ile uluslararası, Avrupa ve ulusal düzeydeki kaynaklarda yer alan sivil, politik, ekonomik, sosyal ve toplumsal haklar tek bir belgede biraraya getirilmiştir. Avrupa Komisyonu bu belgenin mümkün olduğunca fazla Avrupa vatandaşına ulaşmasını istemektedir. Bu belgenin Ayrımcılıkla ilgili olarak düzenlenen 21. maddesi'nin 1. paragrafında: “Cinsiyet, ırk, renk, etnik veya toplumsal köken, genetik özellikler, dil, din veya inanç, siyasal veya başka konulardaki görüşler, ulusal bir azınlığın üyesi olmak, mal, doğum, engellilik/engellilik, yaş, cinsel eğilimler gibi hususlara dayanılarak ayrımcılık yapılamaz” denilmekte ve engellilerin topluma katılımlarına ilişkin 26. madde de ise ; “Avrupa Birliği, engelli kişilerin bağımsızlıklarını, sosyal ve mesleki açıdan içinde yaşadıkları topluma katılıp katkıda bulunmalarını sağlayacak önlemlerden yararlanma haklarını tanır ve bu haklara saygı duyar” hükmü yer almaktadır.

Avrupa Konseyi 2003 Yılı'nın Avrupa Engelliler Yılı Olarak Saptanması konusunda 3 Aralık 2001 tarihli bir karar(Türkçe/English) almıştır.

Bu karar ile Avrupa Engelliler Yılı sürecinde bilinç düzeyinin güçlendirilmesinin esas olarak üye ülkeler düzeyinde gerçekleştirilecek etkin faaliyetlere bağlı olduğu ve bu faaliyetlerin de Topluluk düzeyindeki ortak çabalar ile desteklenmesi gerektiği ortaya konulmuştur. Avrupa Engelliler Yılı'nın bilinç düzeyini yükseltmede ve bu faaliyetlere hız kazandırmada itici güç olabileceği düşünülmüştür.

Avrupa Engelliler Yılı'nın hedef ve amaçları aşağıdaki gibi saptanmıştır:

- (a) Engellilerin hakları ile ilgili bilinç düzeyini arttırmak, bunların ayrımcılığa karşı korunmalarını ve engellilerin haklarını tam ve eşit şartlarda kullanmalarını sağlamak;
- (b) Avrupa’da yaşayan engellilere fırsat eşitliği sağlamak için gerekli önlemlerin ele alınıp tartışılmalarını teşvik etmek;
- (c) Yerel, ulusal ve Avrupa ölçeğinde gerçekleştirilmiş olumlu uygulamaların, etkin stratejilerin ve edinilmiş deneyimlerin paylaşılmasını teşvik etmek;
- (d) İlgili tüm taraflar arasında, yani hükümetler, sosyal taraflar, sivil toplum örgütleri, sosyal hizmet kuruluşları, özel sektör, engelliler ve bunların aileleri arasında işbirliğini güçlendirmek;
- (e) Engellilik ile ilgili iletişimi geliştirmek ve engelli kişiler hakkında olumlu bir imaj oluşturulmasını teşvik;
- (f) Engellilerin farklı özellikleri ile değişik tipteki engellilikler hakkındaki bilinç düzeyini yükseltmek;
- (g) Engellilerin karşı karşıya kaldıkları çok yönlü ayrımcılık hakkında bilinçlendirmeyi sağlamak;
- (h) Engelli çocuk ve gençlerin eşit öğrenim haklarının benimsenmesine özel önem vermek, böylece bunların tam katılmalarını teşvik etmek ve desteklemek; özel gereksinimleri olan öğrencilerin genel veya özel kurumlara ve Avrupa değişim programlarına katılmalarını geliştirmek üzere çocuk ve gençlerin eğitimi ile ilgilenen meslek kişi ve grupları arasında Avrupa çapında işbirliğini oluşturmaktır.

Avrupa Engelliler Yılı kapsamında çeşitli faaliyetler gerçekleştirilmiştir. Bu faaliyetler 5- 7 Aralık 2003 tarihinde İtalya dönem Başkanlığında Roma’da gerçekleştirilen Konferansta ele alınmıştır. Hakların kullanımı ve engellilerin ulaşılabilirliği ile ilgili konuları tartışmak üzere politikacılar, engellilerin temsilcileri, uzmanlar, akademisyenler, sosyal taraflar ve medyadan

500 kişi biraraya gelmiştir. Bu toplantı ile, üye ve aday ülkeler Avrupa Engelliler Yılı'nın sonuçlarını ortaya koymaya ve engellilik konusunun sonraki dönemlerde de politika öncelikleri arasında yer almasını temin edilmesi gereği ortaya konulmuştur. 2010 yılına kadar olan dönemi kapsayan Avrupa Komisyonu'nun "[Avrupa Engellilik Eylem Planı](#)", Avrupa Engelliler Yılı'nın başarıları ve İstihdamda ve İşte Eşit Muamele Direktifinin üye ülkeler tarafından etkili bir şekilde uygulanıp uygulanmadığını değerlendirmek üzerine oluşturulmuştur. Bu eylem planının üç temel amacı bulunmaktadır. Birincisi, İşte ve İstihdamda Eşit Muamele Direktifi'nin uygulanması, ikincisi ilgili Topluluk politikalarına engellilik boyutunun dahil edilmesi ve diğeri ise "herkes için ulaşılabilirliğin" iyileştirilmesidir. Bu eylem planının aşamaları Avrupa Birliği kapsamında engellilerin genel durumlarının ele alındığı ve Avrupa Komisyonu tarafından hazırlanacak iki yıllık raporlarla desteklenecektir. 1 Aralık 2003 tarihinde toplanan Çalışma ve Sosyal İşler Bakanlar Konseyi toplantısı sonucunda Avrupa Komisyonu Ayrımcılıkla Mücadele ve direktifin 2003 yılı sonuna kadar ulusal yasalarla uyumlaştırılması konularında görüş birliğine varılmıştır.

Üye Ülkelerle İşbirliğini Geliştirme

Engellilik Konusunda Üye Ülke Temsilcilerinden Oluşan Üst Düzey Grup

[High Level Group of Member States' Representatives on Disability](#)

Bu grubun amacı, Hükümetler düzeyinde engellilere yönelik varolan politikaları ve öncelikleri gözden geçirmek, bu konudaki bilgileri ve deneyimleri biraraya getirmek ve engellilik konusunda geleceğe yönelik olarak Avrupa Birliği düzeyinde raporlama yöntemlerine ilişkin danışmanlık yapmaktır.

Politika Oluşturma Süreçlerine Engellilik Boyutunun Dahil Edilmesi

Hizmetlerarası Engellilik Grubu (Inter-service Disability Group)

Avrupa Komisyonu bünyesinde, engellilik konularında politika oluşturma süreçlerinde sektörlerarası işbirliği ve koordinasyonu sağlamak ve engellilik konularında farkındalık ve duyarlılığı arttırmak, bilgi paylaşımı sağlamak ve engellilerin toplumsal bütünleşmelerinin teşvik edilmesi amacıyla ilgili tüm Genel Müdürlüklerin temsil edildiği "Hizmetlerarası Engellilik Grubu" kurulmuştur. Bu oluşumla engellilik boyutunun tüm sektörlerde dahil edilmesi planlanmıştır. Bu grup her Genel Müdürlükten temsilcilerin yer aldığı toplam 35 üyeden oluşmaktadır.

Engellilerin Politika Oluşturma Süreçlerine Katılımının Arttırılması

Avrupa Engelliler Forumu (European Disability Forum)

Avrupa Komisyonu engellilere yönelik hizmet veren sivil toplum örgütlerinin aktif katılımına önem vermektedir. Bu nedenle Avrupa Birliği düzeyinde engellilerin çıkarları için mücadele eden tüm üye ülkelerden engellilere yönelik hizmet veren sivil toplum örgütlerin biraraya geldiği [Avrupa Engelliler Forumu'](#) nu teşvik etmektedir.

Avrupa Birliği'nde Engellilere Yönelik Olarak Başvurulabilecek Finansman Araçları

[Avrupa Sosyal Fonu](#): Bu fon, Avrupa Komisyonun Avrupa Birliğine üye ülkelerde engellilerin işgücü piyasasına entegrasyonunu teşvik etmek üzere kullanılabilir. Bu kaynak iş deneyimleri, çalışma biçimleri, ücret destekleme, geçici korumalı istihdam ve işgücü piyasasına yönelik diğer faaliyetler için kullanılabilir. bunların yanında engellilerin kendi işlerini kurabilmeleri için de bu fondan yararlanılabilmektedir. Bu kapsamda zihinsel ve ağır derecede fiziksel özrü bulunan kişilere yönelik kooperatifler kurma da yer almaktadır. Avrupa Sosyal Fonu Avrupa'da engellilerin fırsat eşitliğini teşvik etmek için yararlanılabilen önemli bir finansman aracıdır.

[Topluluk İstihdam Girişimi](#) (Employment Community Initiative-EQUAL):

EQUAL Girişimi, işte ve iş arama sürecinde engellilerin karşı karşıya kaldıkları ayrımcılık uygulamalarını ortadan kaldırma amacına yönelik yeni yollar geliştirilmesini vurgulamaktadır. İş ve istihdam yaratılması ortaklıkların geliştirilmesi ile gerçekleştirilmektedir. Ortaklıklarda, istihdama ilişkin olarak ayrımcılığa maruz kalan

grupların temsilcileri de yer almaktadır.

Bu kapsamdaki diğer önde gelen girişim ve programlar: [Socrates](#) (okullar ve uzmanların değişimi ve işbirliği), [Leonardo da Vinci](#) (mesleki eğitim programı).